

Įgimtosios sambūvio galios ir jų plėtra

Leonas Jovaiša

Profesorius habilituotas socialinių mokslų (edukologija) daktaras
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
Tel. 267 52 44

Straipsnyje nagrinėjama nauja santaros ugdymo problema remiantis prigimtiniu bendravimo vyksmu. Pagrindiniai žodžiai: sambūvis, bendravimas, sutarimas ir santara, partnerystė, bičiulystė, draugystė, meilė, lytiškumas, seksualinis auklėjimas, sugyvenimas, šeima.

Įvadas

Sambūvio galių stiprinimo problema – labai plati, ją domimasi iš dalies, daugiausia tiriami bendravimo klausimai. Tai ir suprantama, nes žmonijos ir jos tautų egzistencijos sąlyga yra įgimtas bendravimas, žmonių sambūvis, arba buvimas drauge, natūralus gyventojų pricaugis. Būti drauge įpareigoja pirmasis naujagimio riksmas. Motinos instinktyviai ištiesta ranka į kūdikį – pirmasis bendravimo ženklas. Sambūvio instinktas sukelia bendravimo galią, o šis – kitas galias. Bendravimo psichologija parodo sritis, padedančias lengvai suprasti žmonių teigiamos ir neigiamos sąveikos ypatumus, ją keisti, adaptuotis prie įvairių tarpusavio santykių [1]. Šio **straipsnio tikslas** – atskleisti bendravimo, sugyvenimo formas kaip priemonę ugdyti vaikų ir suaugusiųjų santarą jų laimingam sambūviui. Gilinamasi ne tiek į psichologines, kiek į edukologines problemas. Joms spręsti ir numatytam tikslui siekti **daroma prielaida**, kad reikia išsiaiškinti ugdymo galimybes įveikti nesantarą. Tam tikslui straipsnyje sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Nagrinėti bendravimo ir sugyvenimo priemonės.
2. Panaudoti auginimo vyksmą lavinimui ir auklėjimui.
3. Išsiaiškinti santaros brandos dorybes ugdant asmenybę.
4. Aptarti bendravimo gebėjimų ugdymo metodus.

Naudoti šie **tyrimo metodai**: analitinis, fenomenologinis (suvoktų reiškinių tyrimo), interpretacinis, naratyvinis (lot. *narratio* – pasakojimas). Remiamasi tipinio tikrovės fakto pasakojimu. Štai jis.

Tautvydas užaugo darnioje šeimoje, įgijo aukštąją humanitarinę išsilavinimą, anksti vedė atsitiktinę studijų draugę, išaugino du vaikus, bet nesutarė su egoiste ir agresyvia žmona. Šeimoje nebuvo darnos. Vyras ėmė išgėrinėti. Dėmesys vaikams mažas, nebuvo dorinio ir lytinio vaikų auklėjimo. Dėl nesantaros šeima iširo. Anksti vedę jų vaikai išsiškyrė.

Šis straipsnis turėtų palengvinti platesniu mastu spręsti įsisenėjusias nesugyvenimo problemas pedagoginėmis priemonėmis.

1. Sugyvenimas – partnerystės raiška

Kuo reikėtų remtis gyvenant drauge?

Gyvenimas drauge remiasi bendravimu. Bendravimas yra biologinis visų gyvūnų įgymis. Gyvūnija bendrauja. Vos tik naujagimis pajunta stiprų ko nors poreikį, riksmu signalizuoja. Motina ieško signalo priežasties, ko jam trūksta, radusi atsiliepia. Įvyksta judviečių ryšys. Ilgainiui signalizacija įgyja lengvai suprantamas reikšmes, vyksta keitimasis informacija. Ji ir yra esminis bendravimo požymis.

Keitimasis informacija, t. y. bendravimas, – globalus gamtos vyksmas. Ne tik gyvūnai, bet ir žvaigždės, planetos bendrauja. Mėnulio siunčiama informacija sukelia net jūrų potvynius ir atoslūgius. Žmogaus siunčiama žodinė ir nežodinė informacija keičia ne tik tarpusavio santykius, bet ir pasaulį. Begalinė bendravimo jėga! Tos jėgos panaudojimas ne visada racionalus ir naudingas žmogui, todėl jis suvokia, kaip svarbu valdyti bendravimo informaciją. Tuo rūpinasi valstybės, pedagogai.

Kaip matyti, esama įvairių bendravimo rūšių. Skirtingai bendrauja tėvai ir vaikai, mokiniai ir mokytojai, darbdaviai ir darbininkai, valdininkai ir pavaldiniai, vienmečiai, bičiuliai, partneriai, draugai, konkurentai, įsimylėjęliai, jaunavedžiai, vyrai su žmonomis. Šis pavyzdys padeda skirti bent tris bendravimo rūšis: 1) asmeninį, 2) reikalinį, 3) darbinį bendravimą. Šias rūšis galima taip išskaidyti (žr. lentelę).

Lengva apibūdinti, kuo skiriasi viena bendravimo rūšis nuo kitos. Su nepažįstamuoju ban-

draujama tam tikru atstumu, o pažįstamiesiems jaučiamas tam tikras artumas. Bičiulystė randasi, kai žmonės sieja bendras interesus, o draugystė suklesti bendrų vertybių vienodu išgyvenimu. Kai vyrą ir moterį artina draugystė, netoli tas laikas, kai jie vienas kitam pajunta meilę.

Mus sieja įvairiausi bendri reikalai. Dažnai prašoma pagalbos varge, paslaugos negalėjimo veikti, negalavimų atvejais, patarimo. Ko nors trūkstant, negalint išgyti, reikalingas ap rūpinimas. Partneriai yra kokios nors veiklos dalininkai, rūpinasi kokia nors bendro veikimo dalimi, santara, o bendrininkai – rūpinasi visa veikla, taip pat gera santara. Šeima – puskus reikalinio bendravimo pavyzdys.

Tiek fiziniame, tiek intelektiniame darbe esama įvairių bendravimo formų. Paprasčiausias bendravimas reiškiasi vykdant nurodymus, atliekant pavestą ir paaiškintą darbą. Įvairių įstaigų tarnautojai dirba sudėtingesni darbą, apibrėžiamą tam tikromis programomis, pareigomis. Jie tarnauja žmonėms, tautai, bendradarbiauja vienas su kitu, taip pat su interesantais, klientais. Įvairūs kūrybiniai darbuotojai ką nors randa nauja. Jų bendravimas su aplinka spalvingas, įdomus. Koks vadovų, veiklos tikrintojų bendravimas su pavaldiniais, priklausomo nuo jų asmenybės ir situacijos. Stengiamasi, kad visų bendravimas būtų švelnus.

Vertinga bendravimo išmokimo institucija yra mokyklos bendruomenė. Čia jaunimas susiduria su vienmečiais, taip pat su skirtingo amžiaus mokiniais, su skirtingų charakterių mokytojais, įvairaus išsilavinimo tarnautojais, skir-

Lentelė. Bendravimo rūšys ir formos

Asmeninis bendravimas	Reikalinis bendravimas	Darbinis bendravimas
1. Su nepažįstamuoju	1. Pagalbos	1. Vykdomasis
2. Su pažįstamuoju	2. Paslaugos	2. Tarybinis
3. Su kaiznyu	3. Patarimo	3. Bendradarbinis
4. Su bičiuliu	4. Ap rūpinimo	4. Kūrybinis
5. Su draugu	5. Partneriavimo	5. Vadovinis
6. Su mylimuoju	6. Bendrininkavimo	6. Tikrinamasis

tingų pareigų ir pažiūrų žmonėmis. Su visais reikia rasti bendrą kalbą, išmokti kitą išklausti, suprasti, kitam tinkamai atsakyti, kitaip saktant, reikia išmokti santaros. Mokyklos bendruomenėje taip pat išmokstama santaros, dirbti visuomeninį darbą, tarnauti bendruomenės interesams. Tam veikia mokyklose savivalda, ugdomi jaunimą socialiniam santaros gyvenimui [2].

Gyvenimas yra nuolatinis siekis realizuoti save veikla ir per santykius su aplinka, kad būtų patenkinti egzistenciniai poreikiai. Tautvydas matė, kad žmona gyvena tik tenkinti savo asmeninius poreikius, visiškai nesidomėdama jo poreikiais. Tokiems jos sikiams reikėjo įvairiausių priemonių, tarp jų tokių, kurios naudojamos kėlė konfliktus, nesantaiką, priešišumą, nesugyvenimą. Sugyvenimas – tai darni veikla, geri santykiai sprendžiant bendrus buitines, darbo, socialinius, kultūrinius, politinius klausimus. Sugyvena valstybės, tautos, piliečiai, religijos, šeimos, draugai, partneriai, kai juos sieja ryžtas išvengti sunkių prieštaravimų, nesantaros. Paprasčiausias sugyvenimo pavyzdys ir yra santara, partnerystė. Ji užsimezga, kai žmones sieja bendri interesai, reikalai ką nors drauge nuveikti.

Partneriškumas yra įgimta žmogaus individo elgesio savybė, nes individas gimsta bejėgis, ne tik silpnas, nes jam išlikti reikalingas gyvasties dalininkas – partneris (angl. *partner*). Be kito pagalbos jis žūtų. Iki vienerių metų vaikui reikalingas suaugęs žmogus. Laispniškai jis mokosi apsitarnuti. Daug metų praėina, kol jis darosi pajėgus būti kito žmogaus gyvenimo dalininku. Iš pradžių jis mokosi padėti tėvams, draugams, artimiesiems. Ilgainiui jis tampa kurios nors veiklos srities dalininku – partneriu. Dar vėliau randasi vyro ir moters partnerystė.

Partneriškumas – įgimta gyvenimo savybė. Jos pobūdis keičiasi veikiant santykių kultūrai, kurią lemia tautos papročiai, auklėjimo kryp-

tis. Išugdytas partneriškumas tampa socialine vertybe – partneryste. Ji darosi gera, patenkina ma arba net bloga, žalinga, kol pagliau nutrūks ta. Tad nuo individų sąveikos kokybės priklauso partnerystės vertingumas.

Lytinė trauka ryškiai reiškiasi skirtingų lyčių asmenims partneriaujant. Ji patiriama jau paauglystėje. Ši trauka nėra poreikis kaip, pavyzdžiui, alkio troškimas. Tai – tik apetitas (lot. *appetitus* – siekis artėti), neturintis egzistencinės reikšmės. Kai pavyksta lytiškai suartėti, apetitas įgyja tam tikrą jėgą, valdančią organizmą. Individai darosi lytiniais partneriais. Kai partneriai turi galimybę kartu gyventi, bendrai rūpintis buitines reikalais, kuriamos nesantuo-kinės sugyventinių poros, dažnai susilaukiančios vaikų. Sugyventiniai, turintys vaikų, tampa šeima. Kaip matyti, remiantis partneryste gali kurtis šeima, bet ji dažniausiai nėra tradicinė meilės pagrindu sukurta šeima. Tokią šeimą sieja biologiniai, ūkiniai, socialiniai reikalai. Dvasinis partnerystės komponentas tokioje šeimoje nedominuoja.

Prigimtinė lytinė trauka reiškiasi kiekvienoje vyrų ir moterų grupėje, tik jos raiška labai skirtinga. Visų lygių ir tipų mišrioje mokyklose kasdien ši trauka įgyja regimas ir neregimas formas, paauglystėje vienaip, jaunystės ir sambrandos metais kitaip. Šios traukos raišką reguliuoja tam tikros etinės normos, bet jų ne visada laikomasi. Per ankstyvi jaunimo lytiniai santykiai žlugdo ne tik sveikatą, bet ir asmenybės brandą, asmeninę atsakomybę už rimtą dalykinį pasirengimą spręsti kylančius gyvenimo uždavinius. Mokyklose būna atvejų, kai moksleivės gimdo.

Berniukų ir mergaičių auklėjimas šeimoje ir mokykloje ne visada garantuoja pagarbą skirtingai lyčiai [3]. Prigimtinis moters pašaukimas nesulaukia deramo aukštinimo. Mergaitės mokykloje berniukų dažnai žeminamos. Net mokykloje pažeidžiamas lyčių lygiateisiškumo principas.

Kai kurie mokytojai, dėstytojai vadovaujasi klaidingomis vyrų pranašumo nuostatomis. Tai kliudo objektyviai vertinti skirtingų lyčių veiklos rezultatus. Tyrimai rodo, kad mergaitėms rašomi žemesni pažymiai.

Įgimtas lyčių skirtingumas feminizmo šalininkų sueigose dažnai anuluojamas, skelbiamas lyčių lygybės principas. Skirtingumas negali būti sulyginamas ne tik formos, ne tik funkcijų, bet ir esmės atžvilgiu. Gamtoje nieko nėra tapataus. Net du vandens lašai skiriasi. Moteriškoji ir vyriškoji lytis pašaukti skirtingiems gyvenimo uždaviniams, todėl jų ugdymas skirtingas. Geras pavyzdys yra XX amžius [4].

Lytinis auklėjimas mokykloje dažnai virsta lyčių santykių biologizacija, žmoniškumo pradai neranda tinkamos vietos bendraujant skirtingų lyčių moksleiviams ir suaugusiesiems. Tai neigiamai atsiliepia jaunimą rengiant šeimos gyvenimui.

Šeima kuriama dvejų žmonių bendravimu, abipuse meile [5]. Tos kūrybos rezultatas yra vyro ir moters santuoka. Sutuoktiniai dar nėra šeima. Kai jie augina vaiką, tampa šeima.

Daug kalbama apie meilę apskritai. Ji dažnai suprantama kaip seksualinė meilė. Štai pavyzdys. Diskutuojant meilės esmę aukštesnio kurso studentų auditorijoje, daugelis pritarė vienos studentės pateiktam meilės apibrėžimui: „Meilė – tai laisvi seksualiniai santykiai“. Toks požiūris neatitinka tikrovės, nes meilės turinys visaverčio gyvenimo praktikoje turi visiškai kitą prasmę. Ją būtų galima trumpai taip apibūdinti. Įgimta meilės užuomazga yra švelnumo pojūtis. Brandžios asmenybės meilė reiškiasi ne vien asmeniniu švelnumo išgyvenimu, ne vien dėmesiu kito asmens kūno grožiui, bet visam jo gyvenimui, poreikiams, charakteriui, likimui, kuriam linkstama ištikimai tarnauti.

Šeima – tai švelnių emocijų palaikomas abipusis atsidavimas, pasiaukojimas geresnei visų jos narių ateičiai. Švelnumas kuria ir palaiko

meilę kaip begalinį rūpinimąsi kitu. Rūpinimasis kitu asmeniu šeimoje yra kasdienė pareiga ir atsakomybė už:

- 1) jo sveikatą,
- 2) gerą nusiteikimą,
- 3) vidinę ir išorinę kultūrą,
- 4) išsilavinimą,
- 5) pasirengimą dirbti,
- 6) atsakingą gyvenimo būdą,
- 7) tautiškumą ir pilietiškumą.

Ši atsakomybė reguliuoja tėvų tarpusavio santykius, kartu jos elementai yra pagrindiniai vaikų auklėjimo ruožai. Vaikams privalu kasdien laikytis higienos reikalavimų, išmokti teigiamai priimti tėvų įpareigojimus, veikti pagal tiesos, gėrio ir grožio vertybes, atkakliai mokytis ir lavintis, įgyti specialybę, kultūringai elgtis, dalyvauti tautos ir valstybės veikloje, laikytis įstatymų [6].

Minėtų privalumų išmokstama nelengvai, todėl ilgus metus ugdomas dorinis elgesys [7]. Tėvams reikia mąstyti, kaip sudaryti sąlygas, kad vaikas pats, savanoriškai veiktų ir elgtųsi pagal etikos reikalavimus.

2. Auginimas bendraujant – ugdymo rezultatas

Auginimas pradamas vaikui gimus, trunka, kol vaikas įgyja specialybę ir pradeda savarankiškai gyventi. Auginimas veikia augimą, turi dar šias ugdymo funkcijas: slaugą, lavinimą, auklėjimą. Jos įgyvendinamos tėvams ir vaikams, mokytojams ir mokiniams bendraujant bent iki 18 metų. Jo rezultatas – vaikų parengtis studijoms, savarankiškam gyvenimui. Tėvams į pagalbą ateina vaikų darželiai, įvairaus lygio ir tipo mokyklos. Deja, santaros, partnerysės, draugystė ir meilės klausimais beveik nekalbama, nėra nuodugnių praktinių programų, seksualinio ugdymo klausimai apribojami seksualine fiziologija ir higie-

na. Dietetikos dalykas dar neįgijo mokyklose pilietinės teisės.

Dietetika apima ne tik fizinę kultūrą, bet ir individualią higieną, įskaitant lytinę higieną, mitybą, fizinę brandą, pasirengimą praktiniam gyvenimui. Vaikui, paaugliui, jaunuoliui auginti visos šios piemonės turi būti naudojamos remiantis socialinio, higienos, ugdymo mokslo, dietetikos rekomendacijomis. Tautvydas šiais klausimais nebuvo parengtas gyvenimui.

Šnekamojoje kalboje auginimo sąvoka reiškia ne tik fizinį asmens brandinimą, bet ir jo rengimą gyvenimui. „Jie išaugino gerą žmogų“, sakoma apie išlavintą, išauklėtą kurios nors šeimos vaiką. Auginimas šeimos gyvenime yra ne kas kita, kaip vaiko visapusiškas ugdymas. Visi nori „išauginti gerą žmogų“.

Slauga pradedamas vaiko auginimas. Jis slaugomas nuo gimimo, kol geba apsitarnauti: pats pavalgyti, praustis, apsirengti, apsiauti ir tvarkyti kitus buitines reikalus. Iš čia matyti slaugos turinys. Nuo nulio iki trejų gyvenimo metų – maitinimas, tuštinimas, aprenngimas, apavimas, prausimas ir maudymas, šukavimas, skalbimas, pagalba sėdint, vaikščiojant, miegant, žaidžiant. Visos minėtos 12 slaugos rūšių turi atitikti individualius vaiko įgymius. Kiekviena jų grindžiama vaiko amžių atitinkančiomis higienos taisyklėmis, rekomendacijomis, metų sezonų ypatumais. Šiai slaugai tėvai, vaikų lopšelių auklėtojai turi būti kvalifikuotai pasirengę.

Mažiau sudėtinga ketverių–septynerių metų vaikų slauga, nes jie jau moka apsirengti, apsiauti, nusiprausti, susišukuoti, žaisti, atlikti įvairius buitines darbelius. Jei vaikas neišmoko apsiauti, apsirengti, kalti ugdytojai. Kartais dar septynerių metų vaikas apaunamas, aprenngiamas, tai – klaida. Vis dėlto ketverių–septynerių metų vaikų savislaugą, savitvarką reikia stebėti, taisyti, tobulinti, daug ką jiems patarti. Patarimai turi apimti santaros su vaikais ir suaugusiais klausimus.

Mokyklinio amžiaus vaikų slauga susijusi su mokymu, lavinimu, auklėjimu. Slauga įgyja ypatingą svarbą, bet nevirsta paslaugomis, kurios teikiamos prašantiesiems. Ji teikiama neprašantiems vienkartinės paslaugos, o siekiantiems dvasinio tobulėjimo mokyklos priemonėmis. Mokykla yra dvasinės kultūros ugdymo institucija.

Slauga susijusi su **priežiūra**. Vaikų veikla ir elgesys, įvairiausi jų gyvenimo įvykiai teikia puikią progą juos prižiūrėti. Tėvų, auklėtojų, mokytojų vaikų priežiūra turi keletą funkcijų: 1) individo įgymių pažinimas, 2) elgesio nustatymas, 3) elgesio koregavimas, 4) saugumas, 5) gelbėjimas.

Veikla atsiskleidžia ne tik motoriniai įgymiai (judrumas, greitumas, šoklumas, jėga, pusiausvyra, koordinacija), bet ir dėmesio, suvokimo, atminties, orientacijos, mąstymo, jausmų, valios, charakterio užuomazgų ypatumai. Dar lengviau nustatyti elgesį. Nesunku pastebėti darbštumą ir tingumą, švelnumą ir agresyvumą, aplaidumą ir punktualumą, pagarbą ir aroganciją. Matant elgesio trūkumus, apmąstomi jų koregavimo būdai. Siekiama, kad paauglys ar jaunuolis nejaustų pastangų jį taisyti, kad savarankiškai imtųsi tobulinti savo elgesį. Iškilus grėsmei, užtikrinamas ugdytinio saugumas. Reginti fizinę, psichologinę ar dvasinę pavojų, ugdytinis gelbstimas.

Kaip matyti, slauga neišvengiama dėl žmogaus įgymių silpnumo, bejėgiškumo praktiškai tenkinti savo įgimtus poreikius, išskleisti savo įgimtas galimybes. Ji ypač reikalinga esant negalavimų, ligų, kokių nors negalių. Normaliai ji negali trukti visą gyvenimą, nes slaugymas individą laipsniškai išmoko patį tvarkyti savo reikalus, apsitarnauti, išlavina jėgas savarankiškai veikti.

Lavinimas yra ugdymo funkcija, miklinanti fizines ir psichikos jėgas kvalifikuotai veikti gyvenime. Kvalifikacijai reikia mokslo, meno,

technikos, ekonomikos ir kitų sričių žinių. Jomis naudojasi lavinimas. Tad galima skirti teorinį ir praktinį mokslinį, meninį, techninį ir technologinį, ekonominį, fizinės kultūros lavinimą. Būtina mokėti kalbą ir turėti darbiningą intelektą, kad būtų galima šiose srityse lavėti.

Šeimoje lavinimas pradedamas kalbos mokymu, intelekto treniruotėmis. Kalbos ir intelekto gebėjimai įgimti. Jau nuo gimimo vaikas kalbinamas, bet tik pirmųjų gyvenimo metų pabaigoje pradeda tarti pirmuosius žodžius. Mąstymo užuomazgų pastebima septintąjį gyvenimo mėnesį. Tiktai antrųjų metų pabaigoje–trečiųjų pradžioje vaikas pradeda kalbėti dviejų trijų žodžių sakiniais. Intelektas vystosi įgyjant kalbinės ir jutiminės patirties ilgą laiką, kol sugebama naudotis visais jo struktūros elementais – suvokimu, supratimu, atmintimi, vaizduote, mąstymu. Tiems elementams lavinti esama specialių priemonių ir metodų. Pedagogai juos perima. Vaikų lopšeliai, darželiai, bendrojo lavinimo mokyklos rūpinasi intelekto lavinimu, bet jų darbu nebaigiamas intelekto lavinimas. Tik kruopščiomis individo pastangomis tampama intelektualu. Tačiau intelektualas dar nėra idealiai išaugintas žmogus. Jeigu trūksta žmoniškumo, intelektualas gali elgtis kaip žvėris. Kad žmogus nebūtų žvėris, visais laikais rūpintasi jaunimo auklėjimu. Kai kurios mokyklos skaudžiai klydo teigdamos, kad auklėjimu turi rūpintis tiktai šeima. Ji lavino tik intelektą, užmiršo žmogaus sielą. Dabar daugelyje šalių jaučiamas jaunimo nužmogėjimas, suaugusiųjų sužvėrėjimas.

Auklėjimas yra ugdymo funkcija, teikianti sąlygas išsiskleisti dvasinei individo prigimčiai [8]. Tai – svarbiausioji ugdymo funkcija. Mūsų senoliai skyrė jai ypatingą dėmesį augindami jaunąją kartą gyvenimui.

Auklėjimo tikslas – išauginti dorą šeimos, viešojo gyvenimo, tautos, valstybės, žmonijos narį, per jį keisti žmonių aplinką aukščiausių

dvasinių vertybių pagrindu. Toks mūsų aplinkos narys gali būti darni su pasauliu ir savimi asmenybė. Ji – galutinis žmogaus auklėjimo rezultatas. Jeigu toks auklėjimo tikslas, tai jo turinį galima užpildyti veikiant tokiuose auklėjimo ruožuose: pasaulėžiūrinio, religinio, drausminio, dorovinio, estetinio, darbinio, tautiško, tautinio, nacionalinio, valstybinio, tarptautinio, kosmopolitinio, globalinio. Šie 12 auklėjimo ruožų turi savo tikslus, priemones ir metodus. Visa tai dar nėra pakankamai moksliskai pagrįsta, todėl gali būti šališka, pervertinta, neįvertinta, klaidinga.

Siekiant išvengti auklėjimo klaidų, būtina žinoti, kaip pažįstamas auklėtinis, kokio auklėjimo turinio jam reikia, kad norėtų keistis, įgyti dvasios aristokrato savybių, kokie jam reikalingi auklėjimo ir saviuoklos metodai, kaip organizuoti auklėjimo vyksmą. Atsakyti į šiuos klausimus padeda hodegetika – auklėjimo mokslas. Tiktai įgytos auklėjimo kvalifikacijos padės laipsniškai brandinti darnią asmenybę.

3. Santaros branda – gero gyvenimo sąlyga

Kalbama apie daugerioją brandą: fizinę, doringę, kūrybinę, kt. Ji suprantama kaip vyksmas arba būsena. Visada žmogaus brandą, kaip būseną, sudaro tokie susiję elementai: tvirtumas, aiškumas, patikimumas. Brandus bendravimas ir yra nuolatinis, patikimas keitimasis praktine ir visokia vertybine patirtimi. Tokios santaros nelengvai išmokstama, tik uoliai vykdant tam tikras dorybes.

Bendravimo brandinimas pradedamas, kai vaikas mokomas sakyti ačiū. Tada pastebimas kito gerumas, rengiamasi kitam daryti ką nors gera. Kūdikio bendravimas – egocentrinis, brandus bendravimas – altruistinis. Altruizmo kantriai mokomasi, nes tenka daug ko atsakyti. Nuo čia pradedamas asmenybės ugdymas.

Kaip tik nuo čia ir prasideda pasaulio gerumas.

Bendravimo dvasinės brandos parametrai matuojami vertybėmis, kurios taurina žmonių santykius. Kai tos vertybės realizuojamos per santykius su žmonių aplinka, jos tampa dorybėmis. Verta įsidėmėti šias dorybes:

- dorybės vykdant *priedermes sau*: refleksijos aktyvumas–savisauga; pasitikėjimas saviimi–savigarba; gailestis–lankstumas; valingumas–apdairumas; savitvarda–klaidų vengimas;
- dorybės vykdant *santykių su žmonėmis* priedermes: jautrumas–žmoniškumas; santarvė–taikingumas; atjauta–gailestingumas; pagalba–dosnumas; atlaidumas–pagarba;
- dorybės vykdant *tiesos sakymo* priedermes: minčių tyrumas–neklastingumas; objektyvumas–tikrumas; tiesumas–paprastumas; atvirumas–nuoširdumas; taurumas–aukojimas tiesai;
- dorybės vykdant *teisingumo* priedermes: sąžiningumas–garbingumas; žodžio tesėjimas–taisiklių vykdymas; pilietiškumas–paklusnumas įstatymui; pakantumas (tolerancija)–solidarumas; teisumas–lojalumas;
- dorybės vykdant *patikimumo* priedermes: ištikimybė–prieraišumas; drausmingumas–atsidavimas; tvirtumas–ištvėrmė; saikingumas–pusiausvirumas; orumas–prielankumas;
- dorybės vykdant *pareigos* priedermes: atsakingumas–punctualumas; stropumas–tautiškumas; gera veiklos kokybė–tikslumas; organizuotumas–partneriškumas; veiklumas–valdingumas.

Sudėtingas ugdytojų uždavinys sudaryti jaunimui sąlygas visada ir visur reikšti šias dorybes, nebijoti rodytis geresniems už nemokančius dorai, tauriai bendrauti. Šis dorybių kodeksas turi kontroliuoti elgesį, motyvuotai pagal jį veikti. Prigimtinis motyvų šaltinis yra patirtis, krcipianti į objektus, kurie reikalingi žmo-

gaus gyvenimui. Pavyzdžiui, saviraiškos įgymis, patirties praturtintas, reiškiasi porcikiu vykdyti priedermes savo egzistencijai: elgtis saugiai, gerbti save, sudėtingomis situacijomis būti lanksčiam, nedaryti klaidų, kad savisauga ir saviraiška nebūtų ribojamos, panašiai.

Įgimtas būti tarp kitų porcikis motyvuoja žmonišką, pagarbų, taikingą bendravimą, santarą, bet jį stabdo egoistiniai jausmai, įgimtas egocentrizmas. Ugdyti socialumą – kasdienis šeimos, mokyklos, valstybės rūpestis.

Tiesos sakymo priedermės kyla iš savisauogos poreikių ir interesų aiškiai, paprastai tvarkyti gyvenimą. Mėlas pažėdžia gyvensenos tikrumo jausmą, žaloja žmonių vertybinę orientaciją, kol pagaliau niekuo nebetikima.

Teisingumo porcikiai randasi iš bendro gyvenimo negerovių. Norint jas įveikti, reikia žinoti teisinės nuostatas, turėti interesą jas įgyvendinti, gyventi pagal teisingumo priedermes. Jų ignoravimas veikiant ar palaikant santykius su kitais yra nusikalstamas, baudžiamas net laisvės atėmimu. Pernelyg daug Lietuvos piliečių sėdi kalėjimuose.

Patikimumo savybė kyla iš žmogaus įgimto polinkio vienodai veikti, kalbėti, elgtis. Ji nepuošia žmogaus, kai kalbama ar elgiamasi prieštarai. Žmogaus patikimumą stiprina elgesio drausmingumas, atsakomybė už visa, kas daroma, kalbama.

Asmenybė kaip brandos rezultatas suprantama visybiškai, nes ji yra kažkas vientisa, išbaigta, susikristalizuota iš visų galimų aplinkos poveikių ir savo vidaus pasaulio kaitos. Kas yra asmenybė, bando pasakyti filosofai, psichologai, sociologai, pedagogai. Jų aiškinimai panašūs, bet ir skirtingi, nes kiekvieno vertinami pagal savo nuostatas, supratimą. Filosofams ji yra vertybių nešioja, psichologai skiria asmenybės tipus pagal psichikos savybių sancaupas arba sutapatina ją su individualybe, sociologai mano, kad ji yra tobulai išugdytas socialinis as-

muo, o pedagogai orientuojasi į asmenybę kaip į dorinį ir intelektualinį arba, kitaip sakant, į darnų žmogaus tipą, labiausiai tinkamą veikti pasaulyje. Tokiam požiūriui verta pritarti.

Ugdymo mokslui ir praktikai įdomi psichologinė asmenybės sandara. Įvairūs autoriai ją mato skirtingai. Sintetinant tuos skirtumus, čia bandoma pateikti visybinių asmenybės struktūrą.

Asmenybė pirmiausiai yra sąmoningas ir aktyvus žmogus. Aktyvumą laiduoja tokie įgymiai: poreikiai, iš jų tenkinimo atsirandantis žinojimas; jausmai ir emocijos, iš jų kylanti valia veikti. Šis aktyvumo blokas neturi veikimo krypties. Tik įgyta patirtis suteikia aktyvumui kryptį. Tą kryptį nustato iš patirties atsirandantis motyvas. Įgimti yra ir kiti pradmenys: temperamentas, gabumai.

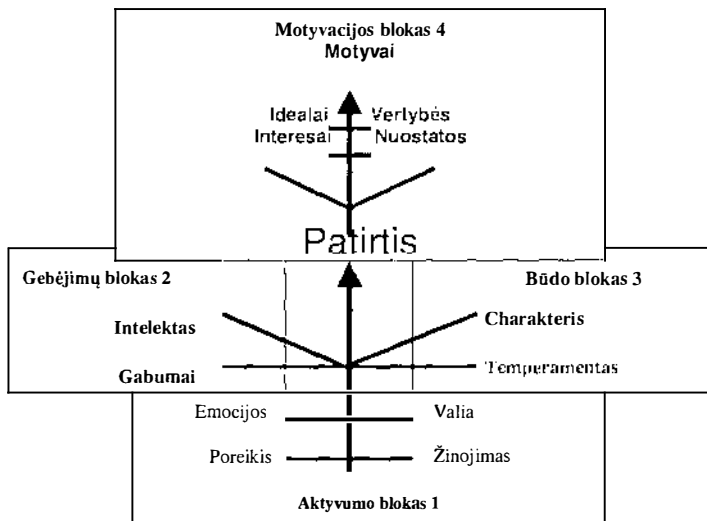
Visybinių asmenybės struktūra gali būti tokia (žr. pav.).

Paveikslą reikia skaityti nuo apačios į viršų. I blokas žymi asmenybės akt vumo šaltinius – poreikius ir žinojimą, emocijas ir valią, II blokas – gebėjimus (įgimtus gabumus apskritai ir

svarbiausią žmogui gabumą – intelektą), III bloke surašyti asmenybės būdą reiškiantys psichikos dariniai – temperamentas ir charakteris ir IV bloke pateikiami svarbesni motyvų dariniai, kylantys iš patirties, – interesai ir nuostatos, idealai ir vertybės, sukeliantys veikimą.

Vienas iš svarbiausių ugdymo tikslų yra formuoti brandžią, darnią asmenybę. Kaip matyti iš jos psichologinės struktūros elementų gausos, tas tikslas sunkiai pasiekiamas. Šeimoje ir mokykloje jis dažnai užmiršamas, nes pirmiausiai rūpi einamieji vaiko, mokinio, studento mokymo darbai. Tuo tarpu mokant, lavinant, auklėjant yra progų sudaryti sąlygas, kad jaunuolis brandintų geriausius savo asmenybės bruožus. Ugdant asmenybę kasdien turi būti sprendžiami tokie uždaviniai:

1. Vertybinių veiklos ir elgesio motyvų brandinimas.
2. Turtingos ir prasmingos patirties kaupimas.
3. Charakterio bruožų taurinimas.
4. Įgimtų gabumų plėtotė.
5. Įgimto veiklos ir elgesio aktyvumo stiprinimas.

Pav. Asmenybės struktūra

Šie penki uždaviniai sprendžiami vienu metu. Jų turinį lemia ugdytinio individualybės pranašumai ir trūkumai. Brandinant vertybinius motyvus, orientuojamasi į mokymosi, darbo ir profesinius interesus, dvasinius idealus, socialines nuostatas, gyvenimo vertybines orientacijas. Turtinant ir įprasminant patirtį, jaunimas įtraukiamas į įdomią mokslinę, techninę, meninę, socialinę, namų ūkio ir kitokią veiklą. Taurinant charakterio bruožus, atsižvelgiama į temperamento savybes, į jau pasireiškiantį teigiamą ar neigiamą elgesį, vadovaujama doros kodexu, įstatymais. Ypač svarbu pastebėti įgimtuošius gabumus, intelekto galios ypatumus, pagal jų pobūdį lavinant skirti metodiškai parengtas specialias užduotis. Visų tipų mokyklos jų turi daug, tik reikia atrinkti individualioms treniruotėms. Tačiau treniruotės bus naudingos, jeigu ugdytiniai jaus poreikį, žinos jų atlikimo vertę, išgyvens teigiamas emocijas, kurios palaikys valią ištvėmingai lavintis. Visa tai stiprins jų įgimtąjį aktyvumą.

Pasirengimas veiklai ir bendrauti grindžiamas tikslingu aktyvumu, specialiomis mokymo, auklėjimo ir darbo programomis, kurias rengia ugdymo institucijos. Tokio pasirengimo sritys yra šios:

1. Visos bendravimo rūšys.
2. Tvirta teigiamų pažiūrų į gyvenimą, darbą sistema.
3. Mokymasis bendrojo lavinimo mokykloje ir jos baigimas.
4. Darbo pasaulio pažinimas ir profesijos pasirinkimas.
5. Specialybės įgijimas profesinėje mokykloje ar kolegijoje, universitete.

Šios pasirengimo aktyviam gyvenimui sritys kelia sunkių uždavinių ugdytojams ir ugdytiniams. Kaip juos spręsti, moko specialūs ugdymo mokslo veikalai.

Rengiant jaunimą bendrauti, svarbu pastebėti elgesio trūkumus, anomalijas. Aktyvus jų

šalinimas tobulinant bendravimo įgūdžius gerina elgesį, nes elgesys ir bendravimas susieti. Galimi elgesio trūkumai ir anomalijos:

- 1) pirmiau minėtų bendravimo vertybių įgijimo nepaisymas, nuolatinis jų pažeidinėjimas;
- 2) per didelė ar per maža emocinė distancija;
- 3) kalbėjimo grubumas;
- 4) kalbančiojo žeminimas;
- 5) asocialus elgesys.

Lengva pastebėti, koks sunkus, nenormalus bendravimas, kai nesilaikoma minėtų vertybių. Pasyvumas, atidėliojimas priimti sprendimą, nepasitikėjimas savimi ir kitu, nesitvardymas, nepagarba, nejautrumas, nenuoširdumas, nepakantumas, nesaikingumas, kt. Kokios šių anti-vertybių interiorizavimo priežastys? Kas palengvina išmokti elgtis pagal ativitybes? Tikslus atsakymas į šiuos klausimus padėtų įveikti bendravimo negeroves. Viena iš anti-vertybių interiorizavimo priežasčių yra bendras individo nervinis silpnumas, iš čia kylantis mąstymo neapibrėžtumas, nevalingumas. Kita priežastis – blogi aplinkos pavyzdžiai, turintys neigiamą poveikį suvokti, perimti doros normas.

Per didelė vidinė distancija šaltu susvetimėjimu atstumia vieną nuo kito, per maža – atstumia vieną nuo kito dėl įkyraus plepumo, atviro artumo, nerespektabilumo. Tokių vidinių distancijų atsiradimo priežastis dažniausiai esti emocinis sutrikimas.

Beatodairiškas nesiskaitymas vartojant necenzūrinius, vulgarius, įžeidžiamus žodžius pažeidžia norą bendrauti, todėl dažnai jis nutraukiamas. Nesugebėjimas kontroliuoti savo kalbos kykla iš pernelyg aukštos savivertės, kito asmens nevertinimo.

Bendravimo dalyviominių ignoravimas, nemotyvuotas atmetimas trukdo siekti bendravimo tikslų, žemina kito asmenybę. To priežastis – nelankstus mąstymas. Tautvydo šeimoje, nors

abu partneriai aukštojoje mokykloje įgijo puikų išsilavinimą, visos penkios negerovės reikšėsi kasdien daugelį metų.

Asocialus elgesys bendraujant būna amoralus arba iššaukiantis, pernelyg šmaikštus, pernelyg humoristinis, pernelyg neigiantis tiesą, iškraipantis tikrovę, situaciją, aplinkos reiškinius. Kartais jis patologiškas, reikia psichiatro pagalbos [9].

Asocialumo priežastys įvairios. Negebėjimą adaptuotis didina skurdas, nepasitenkinimas socialiniu statusu, tikrovės nesupratimas, priešinimasis jai. Reikia socialinio darbo švietimo sistemoje [10].

4. Bendravimo galios pažinimas, ugdymo uždaviniai ir metodai

Kaip pažinti bendravimo gebėjimus

Bendravimo gebėjimai kinta veikiami amžiaus ypatumų ir patirties, kurią skatina aplinkinių žmonių bendravimo stilius, kultūrinė aplinka. Lengva pažinti vaikystės meto vaiko bendravimą su tėvais, broliais ir sesutėmis, su auklėtojomis ir mokytojais. Vaiko reakcijų į suaugusiųjų kalbą stebėjimas leidžia spręsti, kaip vaikas geba įsiklausyti į kito žmogaus mintis, patarimus, pasiūlymus, pastabas ir adekvačiai jas vertinti. Vaikų elgesys per grupinius žaidimus kalbėte kalba apie santykį su kitais žaidėjais, iš kurio matyti tiriamojo požiūris į draugus, jo charakteris, temperamentas.

Daug medžiagos apie bendravimą teikia mokymasis, darbas mokykloje. Čia daug progų reikalingo bendravimo, iš kurio matyti ne tik nuoširdumas, bet ir agresyvumas, kitos blogybės.

Paauglystės metai – krizių, persilaužimo, konfliktų laikotarpis, darantis dažnai neigiamą įtaką santykiams su aplinka, iš čia – sunkiam bendravimui. Jaunystėje dar lieka nemažai paauglystės elgesio recidyvų. Pastebėta, kad taikiose, darniose šeimose paaugliai išvengia sunkių san-

tykių krizių ir kitokių kataklizmų. Ankstyvaisiais sambrandos metais įgytoji gyvenimo patirtis racionalizuoja santykius, bendravimas ne toks emocionalus, bet jis labai priklauso nuo jau suvirtėjusio charakterio.

Visi gyvūnai gimsta turėdami temperamentą, išreiškiantį jų elgsenos stilių. Jau pirmaisiais gyvenimo metais kūdikis parodo savo veikimo stilių, nors jis labai primityvus. Įgyjant santykių su suaugusiaisiais patirties, vaiko elgesio stilius panašėja į artimųjų elgesį su juo, o pagaliau išryškėja jam vienam būdingas charakteris. Kai doroviniai reikalavimai darosi suprantami ir įgyvendinami, dorovė tampa charakterio pamatas, lemiantis jo tipą, tiriamojo bendravimą ir santykių su aplinka pobūdį. Visa tai lengvai matyti tėvams, mokytojams, kasdien bendraujantiems su vaiku, paaugliu, jaunuoliu. Be to, yra parengta žaidiminių ir diagnostinių klausimynų, vadinamųjų inventarijų asmenybės charakteriui pažinti.

Kadangi šeimoje, mokykloje dažnai mažai rūpinamasi charakterio ir pagal jį tinkamo bendravimo ugdymu, verta suvokti jo reikšmę žmogaus gyvenimui, imtis tikslingo ugdymo.

Charakterio ugdymo tikslas plaukia iš žmogaus idealo vaizdo. Koks yra pavyzdingas asmuo? Jam priskiriama daug gerų savybių. Trumpai kalbant, charakterio ugdymo tikslas orientuoja ugdytojus į idealaus žmogaus kūrimą pagal dorovės principus, normas. Toks charakterio ugdymas suformuos idealų žmonių bendravimą.

Kaip ugdyti bendravimo gebėjimus

Esminis bendravimo ugdymo metodas – asmens įtraukimas į produktyvų bendravimą. Tam reikia sudarytisąlygas, kad pasyvus asmuo susidomėtų bendru žaidimu, mokymusi ar darbu, norėtų kartu ką nors veikti, kalbėti. Būtina atsižvelgti į ugdomojo pomėgius, patirtį, interesus, lūkesčius.

Svarbus idealaus bendravimo metodas yra asmeninis tėvų, kitų ugdytojų patraukiantis pavyzdys. Su jaunimu būtina žmoniškai bendrauti, jis turi matyti suaugusiųjų gražaus bendravimo pavyzdžių. Blogi pavyzdžiai deformuoja jau turimus gražaus bendravimo įpročius.

Pagrindinis metodas – korektiškas kalbėjimasis. Gražus bendravimas reiškiasi švelniu, lygiu kalbėjimo tonu, „nekeliant balso“, nevartojant nederamų žodžių, mandagumu, pagarba asmeniui, kito kalbėjimo supratimu, protingu atsakymu. Bendravimas atsiradus reikalui ar vykdant darbo pareigas reguliuojamas nuoširdumo, palankumo taisyklėmis, kvalifikacija.

Nežodinis bendravimas ne mažiau svarbus. Veido išraiška, judesiai, elgesys daug pasako. Iš mimikos, pantomimikos lengva matyti džiaugsmą, pyktį, baimę, nerimą, taip pat išskaityti: „Nesuprantu tavęs“, „Niekus kalbi“, „Pritariu tau“, „Eik šalin“, kt. Rankos paspaudimas, nusilenkimas, pirštu į ką nors rodymas visada vienareikšmiškai suprantamas. Nežodinis bendravimas – veiksmingas metodas, todėl jį reikia taikyti sąmoningai, tikslingai.

Prie nežodinio dar priskiriamas daiktinis bendravimas – dalijimasis daiktais. Tėvai dovanoja vaikui kokių nors skanėstų, mokslo reikmenų, drabužių, iš vaikų gauna piešinių, lauko gėlių. Pedagogai mažiau taiko šį metodą, bet jį vertina. Jiems fiziškai ir finansiškai neįmanomos brangesnės dovanos. Pasižymėjusiems mokiniais teikiami raštai, suvenyrai. Praktikuojamas ir knygų, kitokių mokslui reikalingų daiktų skolinimas. Suprantama, šis metodas labai suartina žmones.

Specifinis yra išimylėjusiųjų bendravimas. Jie siekia vienas kitam teikti įvairių žodinių, daiktinių malonumų, paslaugų, ryžtasi net rizikingiems veiksams. Ugdytojų pareiga berniukus ir mergaites rengti tauriam tarpusavio bendravimui, stengtis sulaukyti nuo ankstyvųjų ly-

tinių santykių, svaigalų, kvaišalų vartojimo. Lengvabūdiškas jaunimo bendravimas žalingas jo paties ateičiai.

Specialių bendravimo formų reikia atsižvelgiant į profesiją, darbovietę, pareigas, jas nustato tarnybinės elgesio instrukcijos, etikos kodeksai. Tačiau visi turi mokėti bendrauti pagal dorovės normas. Koks yra pedagoginis bendravimas?

Ugdytojo ir ugdytinio profesinio bendravimo problemos visada kėlė ir kelia psichologų, pedagogų interesą. Spręstas klausimas, kokią valdžią turi mokytojas mokiniui. Mokinio paklusnumas mokytojui visada buvo laikomas normaliu pedagoginiu reiškiniu. XX amžiuje atgijo pedocentrizmas pagal Ž. Ž. Ruso (J. J. Rousseau). Kai ryškėja vaiko asmenybės kultas, pedagogikos teorijose plačiai kultivuojamas humanistinio ugdymo principas, remiamas egzistencializmo filosofija ir jos sekėja humanistine psichologija. Auklėjimas ir pedagoginis bendravimas liberalizuojamas. Kyla auklėjimo krizė.

Kartu pastebima jaunimą žudanti siaubo filmų, pornografijos ir narkomanijos įtaka. Pedagoginių idėjų liberalizavimas ir nesulaikomas blogų informacijos srautų poveikis daro dorinį jaunimo auklėjimą labai ribotą arba net bejėgį. Didėja jaunimo nusikalstamumo procentas. Jau prasidėjo kova su negiama aplinkos įtaka, bet ugdymo sistemos atramų silpninimas, „senos pedagogikos“ griovimas dar tebėra moderniosios pedagogikos šūkis. Ką daryti? Atkurti senąją ugdymo sistemą? Ne!

Ugdymo mokslui (edukologijai) iki šiol yra stipri subjektyvių ugdymo teorijų įtaka. Vis dar mėgstama remtis kokiomis nors filosofijomis, ideologijomis. Empiriniai ugdymo, socialinių situacijų tyrimai, kuriais turėtų būti grindžiama ugdymo mokslo ir švietimo sistema, nėra lemiamas veiksnys pertvarkyti visas mokymo, lavinimo, auklėjimo, švietimo sistemas, kartu gelbėti tautą ir pasaulį iš ugdymo negerovių viešpatavimo.

* * *

Patekti faktai, samprotavimai, rekomendacijos leidžia daryti bent šias **išvadas**. Akivazdu, kad šių dienų mokykla vis dar akademinė, mažai susieta su asmeninio gyvenimo poreikiais. Mokykla nerengia jaunimo gyvenimo praktikai,

bendravimui, santarvei, partnerystei, meilei. Mažėja gimstamumas, daugėja skyrybų, nusikaltimų žmoniškumui, kitoms moralės normoms. Dietetikos ir auklėjimo mokslai tyrinėja tik siauras problemas. Šiuo straipsniu bandyta spręsti platesnę sambūvio problemą.

LITERATŪRA

1. Želvys R. Bendravimo psichologija. Vilnius: Valskybinis leidybos centras, 1995.
2. Dobranskienė R. Mokyklos bendruomenės vadyba. Šilutė, 2002.
3. Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stercotipų ir ugdymo turinio tyrimai / Ats. red. G. Purvanecienė. Vilnius, 2001.
4. Stonkuvienė I. Berniukų ir mergaičių auklėjimo skirtumai lietuvių valstiečių šeimoje XX a. I-oje pusėje // Lyčių skirtumai švietimo sistemoje. Vinius: Moterų informacijos centras, 2000.
5. Bajoriūnas Z. Familistikos pagrindai. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1994.
6. Uzdila J. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius: Akadcmija, 1993.
7. Aramavičiūtė V. Mokinių dorovinės pozicijos formavimas. Monografija. Kaunas: Šviesa, 1985.
8. Jovaiša L. Hodegetika / Auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora, 1995.
9. Bootzin R. a.o. Abnormal Psychology / Current Perspectives. Third Edition. New York: Random House. 1980.
10. Kučinskas V., Kučinskienė R. Socialinis darbas švietimo sistemoje / Teoriniai aspektai. Klaipėda, 2000.

ZUSAMMENSEINSMÄCHTE UND IHRE FESTIGUNG

Leonas Jovaiša

Zusammenfassung

Das Ziel der Forschung enthält die Bemühung die Hauptlöcher der heutigen Schulpraxis der Erziehung zur Lebensvollgültigkeit teilweise zu verstopfen. Auf Grund der kommunikativen Handlung der Kinder und Erwachsener strebt man hier zu zeigen, wie mit pädagogischen Methoden die Güte des Zusammenlebens zu erreichen sind.

Die Forschungsmethoden vorhanden folgende: Narration des Ereignisses, phenomenologische Analiese der heutigen Erziehungswirklichkeit.

Schlüsselwörter vorhanden: Zusammensein, Zusammenleben, Kommunikation, Einstimmigkeit, Partnerschaft, Kameradschaft, Freundschaft, Auskommen, Zucht. Liebe, Sexualerziehung, Familie.

Der Absatz hat vier Teile: 1) Zusammenleben – das Phenomen der Partnerschaft; 2) Die Zucht in der kommunikativen Handlung – der Grund der Erziehung;

3) Die Reife der kommunikativen Handlung – die Bedingung des normalen Lebens; 4) Die Diagnostik der Kommunikationserscheinungen, Aufgaben und Methoden der Erziehung der Kommunikationsfähigkeiten.

Anfangs beschreibt man die Festigung des Zusammenseins mit der Charakteristik der Partnerschaft, des Auskommen, der Geschlechteranziehungskraft, der Liebe. Der Familie gehört die Pflicht der Erziehung der Werte des Zusammenlebens.

Die Zucht in der kommunikativen Handlung ist hier als Wartung, Aufsicht, Bildung, Erziehung vorgestellt. In weiteren Teilen analysiert man wichtige Aufgaben zur Bildung der besten Zügen der Persönlichkeit, die ein gutes Leben wahrleisten können.

Am Ende des Schreibens zeigt man verschiedene Formen und Methoden der Kommunikation, die die Zusammensein der Menschen am besten ermöglichen.

Gauta 2002 10 05

Prūmta 2002 10 15